

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 3. 2023, sp. zn. 25 Cdo 1152/2021, ECLI:CZ:NS:2023:25.CDO.1152.2021.1

Číslo: 31/2024

Právní věta:

Ve sporech o náhradu škody způsobené na lesních porostech exhalacemi pocházejícími z průmyslových závodů lze důvodně považovat za zdroj zvýšeného nebezpečí plynné sloučeniny dusíku a síry, jejichž vypouštění a působení nelze zcela eliminovat, takže ani při vynaložení řádné péče nelze vyloučit, že v souhrnném a dlouhodobém působení mohou vést k závažným újmám, za něž odpovídá provozovatel těchto činností podle § 2925 o. z.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 23.03.2023

Spisová značka: 25 Cdo 1152/2021

Číslo rozhodnutí: 31

Číslo sešitu: 3

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Dokazování, Náhrada škody

Předpisy: § 2924 o. z.
§ 2925 o. z.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud k dovolání obou účastníků zrušil rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 4. 11. 2020, sp. zn. 84 Co 336/2019, 84 Co 337/2019, a rozsudek Okresního soudu v Mostě ze dne 18. 10. 2019, sp. zn. 14 C 5/2017, ve znění doplňujícího usnesení ze dne 1. 11. 2019, sp. zn. 14 C 5/2017, a věc vrátil Okresnímu soudu v Mostě k dalšímu řízení.

I.

Dosavadní průběh řízení

1. Okresní soud v Mostě rozsudkem ze dne 18. 10. 2019, č. j. 14 C 5/2017-254, ve znění doplňujícího usnesení ze dne 1. 11. 2019, č. j. 14 C 5/2017-277, uložil žalované, aby zaplatila žalobci 4.324.330 Kč s příslušenstvím, a rozhodl o náhradě nákladů řízení. Žalobce (subjekt, jemuž je svěřeno hospodaření s lesy ve vlastnictví státu) se domáhá náhrady škody způsobené na lesním půdním fondu a lesních porostech imisemi vypuštěnými do ovzduší v roce 2014 závody provozovanými žalovanou (závod P. - 95,52 tun SO₂ a 2464,71 tun NO_x, teplárna T700 L. - 3763,3 tun SO₂ a 1493,46 tun NO_x, rafinérie

L. - 992 tun SO₂ a 283 tun NO_x, rafinérie K. nad V. - 1342 tun SO₂ a 279,7 tun NO_x). Podíl uvedených znečišťujících látek na škodlivém působení na lesní porosty ve správě žalobce byl stanoven na základě znalecky zpracované depoziční studie. Okresní soud již předtím žalobě vyhověl rozsudkem ze dne 18. 10. 2017, č. j. 14 C 5/2017-87, který byl zrušen usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. 12. 2018, č. j. 84 Co 10/2018, 84 Co 11/2018-148. Odvolací soud posoudil uplatňovaný nárok jako náhradu škody způsobené provozní činností ve smyslu § 2924 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „o. z.“), a nikoliv jako škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným ve smyslu § 2925 o. z., měl však za to, že se soud náležitě nevypořádal s otázkou možné liberace žalované, proto věc vrátil k dalšímu řízení. Okresní soud na základě doplněného dokazování vyšel ze zjištění, že žalovaná provozuje rafinérie L. a K. nad V., teplárnu T700 v L. a závod P., z nichž jsou vypouštěny emise oxidů síry, dusíku a dalších látek, a v roce 2014 tím způsobila škodu na lesních porostech ve vlastnictví státu, k nimž náleží právo hospodaření žalobci. Výše škody pro jednotlivé zdroje znečištění vyplývá z podkladů k náhradě škody vypracovaných žalobcem a ze znaleckého posudku P. H. - v roce 2014 byla všemi provozovateli zdrojů znečištění způsobena škoda 55.424.870 Kč, přičemž podíl žalované na celkové škodě se opírá o depoziční studii a Gaussův matematický model (rafinérie L. 352.391 Kč, rafinérie K. nad V. 77.999 Kč, závod P. 2.333.895 Kč, teplárna T700 1.690.045 Kč). Soud posoudil nárok podle § 2924 o. z., neboť bez pochyb je činnost žalované činností provozní a v příčinné souvislosti s ní dochází k poškození lesních porostů. Odmítl argumentaci žalobce, že by mělo jít o škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným ve smyslu § 2925 o. z. Obdobné nároky uplatňované žalobcem za účinnosti předchozí úpravy (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, účinný do 31. 12. 2013, dále též jen „obč. zák.“) byly vždy posuzovány jako nároky na náhradu škody způsobené provozní činností, byť i tato úprava znala odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným. Žalobce ani netvrdil, že by činnost žalované doznala od roku 2014 takových změn, pro něž by na ni bylo možné hledět jako na provoz ve smyslu § 2925 o. z. Využití metodiky H. při zjišťování škody bylo opakovaně označeno za akceptovatelné (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2003, sp. zn. [25 Cdo 325/2002](#), publikovaný pod č. 46/2001 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, část občanskoprávní, dále jen „Sb. rozh. obč.“, následně pak např. usnesení téhož soudu ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. [25 Cdo 4425/2016](#)). Být není do budoucna vyloučeno přesnější stanovení náhrady, bude-li vypracována exaktnější metoda, v dané věci žalovaná takovouto metodu neoznačila. Výše škod zde vyplývá nejen ze znaleckého posudku, ale též z žalobcem předloženého souhrnného přehledu škod způsobených imisemi v roce 2014 a vstupních údajů pro výpočet imisních škod za toto období. Soud odmítl výtku, že by vstupní údaje posudku byly nesprávné, neboť jde o údaje zjišťované na více úrovních při běžné provozní činnosti i třetími osobami při tvorbě lesního hospodářského plánu. Zvolená metodika a postupy H. umožňují vyčíslit škodu postupem podle § 136 o. s. ř. Soud se dále zabýval liberačním důvodem ve smyslu § 2924 věty druhé o. z. spočívajícím ve vynaložení veškeré rozumně požadovatelné péče v zájmu předcházení vzniku škody. Při zhodnocení technických opatření, která žalovaná zavedla ke snižování emisí, jakož i kritérií nejlepších dostupných technik podle referenčních dokumentů, jak byla analyzována ve znaleckém posudku k této otázce, soud dovodil, že žalovaná činí opatření v zájmu splnění požadavků předpisů na ochranu životního prostředí, podrobuje se příslušným kontrolám a činí i dobrovolná opatření zaměřená na zvýšení ochrany životního prostředí, přesto však v roce 2014 neuskutečnila opatření, jimiž mohla emise oxidu siřičitého a oxidů dusíku výrazně snížit (opatření byla provedena až následně). Soud přihlédl k závěrům komentářové literatury, podle níž byť technický rozvoj přináší určitou míru setrvalého škodlivého působení imisí, jež není možné vyloučit, ale toliko ji ovlivňovat, nemůže tím být dotčeno právo na náhradu škody. Důraz na plnou náhradu je zřejmý též z nálezu Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2012, sp. zn. [IV. ÚS 444/11](#). Na odpovědnost za škodu způsobenou emisemi se vztahuje též evropské právo, zejména princip znečišťovatel platí (viz čl. 191 odst. 2 Smlouvy o fungování Evropské unie, směrnice 2004/35 ES o odpovědnosti za životní prostředí v souvislosti s prevencí a nápravou škod na životním prostředí, směrnice 2010/75 EU o průmyslových imisích). Výjimku z odpovědnosti je třeba vykládat restriktivně, je nepřijatelné, aby z pozitivních důsledků provozní

činnosti profitoval jejich provozovatel, zatímco negativní důsledky by neslo jeho okolí. Byť žalovaná vynakládala nemalé prostředky na ekologizaci svého provozu, v posuzovaném období nevytvořila veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo. I z pohledu ekonomické situace žalované a nákladnosti daných opatření přitom není požadavek na jejich provedení nepřiměřený. Soud tedy neshledal liberační důvod naplněným a žalobě v plném rozsahu vyhověl.

2. Krajský soud v Ústí nad Labem rozsudkem ze dne 4. 11. 2020, č. j. 84 Co 336/2019, 337/2019-321, změnil rozsudek soudu prvního stupně ve vyhovujícím výroku tak, že žalobu co do částky 2.683.685 Kč s příslušenstvím zamítl, ve zbytku jej potvrdil a rozhodl o náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů. Odvolací soud konstatoval, že okresní soud správně posoudil nárok žalobce podle § 2924 o. z., neboť nepříznivé účinky exhalací vypouštěných do ovzduší jsou typickým případem vlivu provozní činnosti na okolí a není důvodu, aby se veškerá obdobná činnost přesunula do kategorie provozu zvláště nebezpečného, neboť u něj se nepředpokládá nemožnost předejít jakékoliv újmě, nýbrž jen vzniku závažné škody. Rovněž tak soud správně vymezil předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu a její výši a opřel-li své závěry zejména o znalecký posudek, je jeho postup v souladu s ustálenou rozhodovací praxí. Žalovanou navrhané důkazy, jimiž měly být uvedené závěry v odvolacím řízení zpochybněny, odvolací soud neprovedl s ohledem na koncentraci řízení a na to, že provedenými důkazy byly vznik a výše škody, příčinná souvislost a odpovědnost žalované prokázány. Rozdílný názor pak krajský soud zaujal k otázce naplnění liberačního důvodu. Ze znaleckého posudku vyplynulo, že v případě závodů P., rafinérie L. a rafinérie K. nad V. využívala žalovaná v roce 2014 nejlepší možné technologie k omezení vzniku emisí, v případě závodu teplárny T700 pak nejlepší možná opatření přijata nebyla. Zatímco ve vztahu ke třem podnikům byl liberační důvod naplněn, ve vztahu k závodu T700 nikoliv. Tomu odpovídá rozsah škody ve výši 1.690.045 Kč, vzhledem k dřívějšímu částečnému plnění tak činí povinnost k náhradě 1.640.645 Kč s příslušenstvím; ve zbývajícím rozsahu odvolací soud napadené rozhodnutí změnil tak, že žalobu zamítl.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

3. Proti výroku rozsudku odvolacího soudu, jímž bylo změněno zčásti rozhodnutí soudu prvního stupně tak, že žaloba byla zamítnuta, podal žalobce dovolání, jehož přípustnost dovozuje z toho, že napadené rozhodnutí spočívá na otázkách hmotného práva doposud neřešených dovolacím soudem, z části pak řešených dovolacím soudem odlišně od závěrů odvolacího soudu, a to především na otázkách posouzení provozu zvláště nebezpečného ve smyslu § 2925 o. z., možnosti zprostit se odpovědnosti za škodu podle § 2924 o. z. i oddělitelnosti odpovědnosti za provoz jednotlivých závodů. Posouzení těchto otázek odvolacím soudem podle dovolatele není věcně správné. Ve vztahu ke škodě vzniklé na lesních porostech oxidy dusíku a síry nebylo pro dobu po účinnosti zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, náležitě vyřešeno, zda se má jednat o škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným (§ 2925 o. z.) či o škodu způsobenou provozní činností (§ 2924 o. z.). Dovolatel poukázal na dosavadní rozhodovací praxi reprezentovanou rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 16. 7. 2008, sp. zn. [25 Cdo 769/2006](#), podle níž veřejnoprávní úprava ochrany ovzduší nevyklučuje uplatnění občanskoprávní odpovědnosti vůči poškozeným provozní činností. Činnost žalované je provozem zvláště nebezpečným, jelikož z povahy jejích provozů vyplývá, že vždy bude docházet k určité úrovni produkce škodlivých látek a jejich emitování do ovzduší a zároveň takto bude docházet ke vzniku škod na porostech žalobce. Jedná se přitom o provozy provozované továrním způsobem. S ohledem na to, že škodlivost produkovaných emisí oxidů síry a dusíku na lesy a životní prostředí byla vědecky prokázána, je třeba provoz žalované mít za zvláště nebezpečný ve smyslu § 2925 o. z. Žalovaná není schopna ovlivnit, jak a kde budou emitované látky poškozovat životní prostředí, může jen do určité míry ovlivnit množství vypouštěných škodlivin. I na tuto činnost se tak uplatní judikatorní závěry vyslovené za účinnosti § 432 obč. zák., podle nichž je zvláště nebezpečným provoz, u nějž dochází k využití takových technických prostředků či sil, pro něž je typické, že nejsou plně

ovladatelné a kontrolovatelné, takže nelze ani při vynaložení řádné péče vyloučit vznik závažných škod na lesních porostech, například úhyn stromu či okyselení půdy (nepřímé působení), což je potvrzeno i vědeckým zkoumáním. Za chybný má dovolatel i závěr o naplnění liberačního důvodu zbavujícího žalovanou povinnosti k náhradě škody způsobené provozní činností ve smyslu § 2924 o. z.; již samotné znění uvedeného ustanovení vylučuje naplnění liberačního důvodu, neboť žalovaná ani nevynaložila úsilí k tomu, aby škoda nevznikla – spokojila se s tím, že její činností bude vznikat škoda, a toliko sleduje, zda její činnost vyhovuje limitům stanoveným příslušnými předpisy. Odpovědnosti se nelze zprostit pouhou snahou o zmírnění škody. Nadto, i pokud by liberovala pouhá snaha o zmírnění škod, neobstojí podle žalobce závěr odvolacího soudu o liberaci, neboť žalovanou přijatá opatření jsou v podstatě splněním podmínek pro činnost jejího provozu, nikoliv nadstandardní péčí, a to bez ohledu na to, zda žalovaná používá tzv. nejlepší dostupné technologie. Existuje totiž řada způsobů, jimiž lze reálně snížit produkci škodlivých látek (např. použití kvalitnějšího uhlí, nahrazování uhlí štěpkou). Žalovaná je zodpovědná za způsob, jímž energie produkuje, a jsou-li v současné době dostupné technologie umožňující produkci energie bez škodlivých látek, je důvodné požadovat, aby i v případě napadených provozů bylo cílem úplné omezení produkce škodlivých látek. Je povinností žalované předcházet podle § 2900 o. z. vzniku škody a udržuje-li v chodu provozu emitující škodliviny do ovzduší, neplní ani zákonnou prevenční povinnost. Dovolatel má dále za to, že odvolací soud nerespektoval rozhodovací praxi dovolacího soudu, posuzoval-li ve vztahu k naplnění liberačního důvodu skutečnosti, k nimž je třeba odborných znalostí. Rovněž tak odvolací soud nerespektoval dosavadní judikaturu (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 12. 2010, sp. zn. [25 Cdo 3268/2008](#)), podle níž plnění zákonných povinností na ochranu ovzduší nezprošťuje provozovatele zdrojů znečištění odpovědnosti za škodu. Obdobně pak podle dovolatele neobstojí „oddělení“ jednotlivých provozů pro posouzení zproštění odpovědnosti, neboť z § 2924 o. z. nevyplývá, že by z hlediska zproštění odpovědnosti bylo možné posuzovat každý závod zvláště; liberační důvod musí být naplněn ve vztahu k celkovému množství produkovaných emisí, respektive ke všem provozovaným závodům. Ani žalovaná přitom netvrdila, že by provozu byly samostatnými závody ve smyslu § 502 o. z. Žalobce navrhl, aby Nejvyšší soud napadené rozhodnutí zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

4. Proti výroku rozsudku odvolacího soudu, jímž byl částečně potvrzen rozsudek okresního soudu, podala dovolání žalovaná, která dovozuje přípustnost dovolání ve smyslu § 237 o. s. ř. z toho, že oba soudy v řízení postupovaly v rozporu s právem na spravedlivý proces a zbavily ji práva na účinnou obranu proti tvrzením žalobce. Soudy bez patřičného odůvodnění omezily její právo na provedení navržených důkazů, byť obdobné důkazy svědčící ve prospěch žalobce provedly a hodnotily. Nestandardní postup soudů představuje odchýlení se od rozhodovací praxe Nejvyššího i Ústavního soudu. Soudy porušily stávající rozhodovací praxi, rozhodly-li o žalobě, aniž byl tvrzený nárok osvědčen provedenými důkazy. Dovolatelka spatřuje pochybení v tom, že nebyl proveden důkaz smlouvou mezi žalobcem a taxátorem (tj. zpracovatelem průběžného hodnocení lesa a lesních porostů pro stanovení dalších plánů k péči o les) k tvrzení, že žalobce zkresluje vlastní evidenci, zavazuje-li společnosti provádějící taxační činnost k vykazování jako imisních i poškození vzniklá z jiných příčin. Odvolací soud pak neprovedl ani jeden z navrhovaných znaleckých posudků, jež vznikly v době zpracování studie Ústavu výzkumu globální změny AV ČR v. v. i. (Vliv emisí SO₂ a NO_x na růst smrku), jež zásadním způsobem měnily pro období po roce 2006 dřívější závěry znalců. Žalovaná má dále za to, že soudy nedostály požadavku rozhodovací praxe vyžadující, aby účastník prokázal pravdivost svých tvrzení (viz rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. [32 Cdo 6/2011](#), sp. zn. [25 Cdo 114/2008](#) a sp. zn. [28 Cdo 1396/2010](#)), neboť tvrzení o vzniku škody v důsledku mimořádných opatření zůstalo neprokázáno – žalobce navrhl k prokázání existence škody z mimořádných opatření důkazy, jež soud neprovedl a přímo je zamítl. Přípustnost dovolání zakládá též dovolacím soudem opakovaně řešená otázka způsobu zjištění náhrady škody na lesních porostech, jež by měla být posouzena jinak, a to v souladu s novými poznatky v oboru lesního hospodářství. Judikatura je založena na poznacích starších více než 25 let a neodpovídá současnému stavu poznání, přičemž

názory znalce H. nejsou založeny na žádném konkrétním měření a nelze je mít, jak je vyjádřeno v judikatuře Nejvyššího soudu, za aktuální nejvyšší stupeň současného poznání. Soudy sledované závěry vyslovené v rozhodnutích Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2001, sp. zn. [25 Cdo 62/2000](#), a dne 28. 8. 2003, sp. zn. [25 Cdo 325/2002](#), se tak odvíjejí od již překonaných odborných poznatků. Dovolatelka upozorňuje, že dlouhodobá pozorování a měření prováděná Ústavem výzkumu globální změny AV ČR v. v. i. vedou k závěru, že došlo ke změně stavu lesních porostů, snížení poškození lesů imisemi a objevily se nové stresory. Studie zveřejněná zmíněným ústavem v roce 2019 mění zásadním způsobem názor na chřadnutí lesních porostů a příčinnou souvislost tohoto stavu s imisemi SO₂ a NO_x. Žádný ze zpracovatelů posudků nebo stanovisek citovaných v rozhodnutí soudu se však k závěrům dané studie nevyjádřil. Je přitom povinností soudu, aby ve své rozhodovací praxi vycházel z poznatků vědy, dojde-li ke změně odborného poznání, nemůže soud existenci těchto poznatků přezírat. Dosavadní judikatura dále neřeší způsob prokázání vzniklé škody a způsob výpočtu výše škody na lesních porostech a rovněž se doposud nevyjadřovala k důkazní hodnotě žalobcem předloženého výpočtu celkové škody na lesních porostech. Dovolatelka navrhl, aby Nejvyšší soud zrušil v napadeném rozsahu rozhodnutí soudů obou stupňů a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

III.

Přípustnost dovolání

5. Nejvyšší soud jako soud dovolací (§ 10a o. s. ř.) dospěl k závěru, že obě dovolání byla podána včas, oprávněnými osobami (§ 240 odst. 1 o. s. ř.), za splnění zákonné podmínky kvalifikovaného zastoupení ve smyslu § 241 o. s. ř. (advokátního zastoupení v případě žalobce, zaměstnance s právnickým vzděláním v případě žalované). Dovolání je přípustné pro otázku pojetí provozu zvláště nebezpečného ve smyslu § 2925 o. z. a jeho odlišení od provozní činnosti ve smyslu § 2924 o. z. v případech vypouštění exhalací při průmyslové činnosti, jíž se Nejvyšší soud ve své rozhodovací praxi podle právní úpravy účinné od 1. 1. 2014 doposud nezabýval.

IV.

Důvodnost dovolání

6. Podle § 2895 o. z. škůdce je povinen nahradit škodu bez ohledu na své zavinění v případech stanovených zvláště zákonem.

7. Tato uvozuující klauzule zakládá obecné pravidlo tzv. objektivní odpovědnosti, u níž se na rozdíl od tzv. obecné odpovědnosti (§ 2910 a násl. o. z.) nevyžaduje protiprávnost ani zavinění, a naopak vznik povinnosti k náhradě újmy se tu váže na splnění předpokladů stanovených v jednotlivých ustanoveních zákona (§ 2920 a násl. o. z.), totiž že újma poškozenému vznikne v příčinné souvislosti s některou ze zvláště definovaných kvalifikovaných okolností spojených zpravidla s činnostmi vykazujícími jistou míru nebezpečí pro okolí. Účelem objektivní odpovědnosti je zohlednit stav rizika přesahujícího standardní mez a též posílit ochranu poškozených osob tím, že škůdce, jemuž je odpovědnost za vzniklou újmu přičítána, bude povinen k náhradě újmy ve všech případech, kdy neprokáže specifické důvody, které jej naopak povinnosti k náhradě zprošťují (tzv. liberační důvody). Náhrada újmy je tak dosažitelná jednodušeji, neboť poškozený prokazuje pouze existenci základních předpokladů odpovědnosti, aniž by zavinění bylo významné. Jednotlivé případy povinnosti k náhradě jsou různě přísně nastaveny co do možnosti zprostit se povinnosti k náhradě (liberace). Zatímco např. § 2924 o. z. nebo § 2927 o. z. umožňují škůdci liberovat se, prokáže-li, že neporušil objektivní standard chování, některá ustanovení nedávají téměř žádnou možnost zproštění a jedná se o případy absolutní nebo téměř absolutní objektivní odpovědnosti.

8. Toto pojetí odpovídá trendu poskytovat zvýšenou ochranu subjektům nepříznivě dotčeným potenciálně nebezpečnou činností, při níž jsou často využívány technické prostředky a postupy, u

nichž nelze vyloučit negativní působení či selhání. Například rakouská literatura pracuje s tezí, že škodu je v těchto případech třeba přičítat tomu, jehož zájmům zdroj zvýšeného nebezpečí slouží, a je tak namístě, aby nevýhody tížily osobu, jíž přináší užitek a která též může daný zdroj ovlivňovat a v rámci možností jej ovládat (viz Koziol, H., Apathy, P., Koch, B. A.: Österreichisches Haftpflichtrecht, Band III, Gefährdungs-, Produkt-, und Eingriffshaftung. Wien: Jan Sramek Verlag, 2014, s. 7). Obdobně hovoří též článek 5:101 odst. 1 Principů evropského deliktního práva (dále též jen „PETL“), podle něž ten, kdo vykonává abnormálně nebezpečnou činnost, je objektivně odpovědný za škodu charakteristickou pro nebezpečí představované činností a vyplývající z ní. Podle odstavce 2 tohoto článku je činnost abnormálně nebezpečná, jestliže a) vytváří předpověditelné a významné nebezpečí škody, i když při jejím provozu je dodržena veškerá řádná péče a b) není předmětem běžného užívání.

9. Zákon č. 89/2012 Sb., účinný od 1. 1. 2014, stejně jako předchozí úprava stanoví speciální pravidla pro vznik povinnosti k náhradě škody spojené s rizikovými činnostmi mimo jiné též pro případy, v nichž škoda byla vyvolána provozní činností, přičemž rozlišuje v návaznosti na povahu a možné dopady dané činnosti odpovědnost za provozní činnost (prostou) a za provoz zvláště nebezpečný. Tyto skutkové podstaty se liší nejen v dílčích odlišnostech stanovení podmínek vzniku odpovědnosti, ale zejména v rozdílných možnostech liberace škůdce, proto je mezi nimi vždy třeba bedlivě rozlišovat. Oproti předchozí úpravě se nyní výslovně vymezují znaky provozu zvláště nebezpečného, zatímco dříve zákonná definice tohoto pojmu chyběla; nyní účinná právní úprava se mu již blíže věnuje a stanoví přesnější pravidla pro uplatňování nároku na náhradu škody takto způsobené. Zároveň byla nastavena určitá hierarchie mezi provozní činností prostou a zvláště nebezpečnou.

10. Podle § 2924 o. z. kdo provozuje závod nebo jiné zařízení sloužící k výtěžné činnosti, nahradí škodu vzniklou z provozu, ať již byla způsobena vlastní provozní činností, věcí při ní použitou nebo vlivem činnosti na okolí. Povinnosti se zproští, prokáže-li, že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo.

Podle § 2925 odst. 1 o. z. kdo provozuje závod nebo jiné zařízení zvláště nebezpečné, nahradí škodu způsobenou zdrojem zvýšeného nebezpečí; provoz je zvláště nebezpečný, nelze-li předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné škody ani při vynaložení řádné péče. Jinak se povinnosti zproští, prokáže-li, že škodu způsobila zevnějšku vyšší moc nebo že ji způsobilo vlastní jednání poškozeného nebo neodvratitelné jednání třetí osoby; ujedná-li se další důvody zproštění, nepřihlíží se k tomu.

Podle § 2925 odst. 2 o. z. je-li z okolností zřejmé, že provoz významně zvýšil nebezpečí vzniku škody, ačkoli lze důvodně poukázat i na jiné možné příčiny, soud zaváže provozovatele k náhradě škody v rozsahu, který odpovídá pravděpodobnosti způsobení škody provozem.

Podle § 2925 odst. 3 o. z. se má za to, že provoz je zvláště nebezpečný, pokud se provozuje továrním způsobem nebo pokud se při něm výbušná nebo podobně nebezpečná látka používá nebo se s ní nakládá.

Podle důvodové zprávy k návrhu zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, účelem nové právní úpravy bylo důsledněji rozlišit podmínky pro náhradu škody způsobené provozem obchodního závodu nebo podobného zařízení a pro náhradu škody způsobené provozem zvláště nebezpečným. Není totiž rozumně možné stanovit tyto podmínky zásadně shodně pro provoz cukrárny i chemické továrny, třebaže obchodním závodem je obojí. Bylo proto navrženo upravit povinnost k náhradě škody způsobené provozní činností – charakterizované v podstatě stejně jako v dosavadním § 420a obč. zák., ale s možností zproštění provozovatele, pokud prokáže, že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo. Výrazem „rozumně požadovat“ je vyjádřeno, že se nemají na mysli jen povinnosti ujednané ve smlouvě nebo stanovené právními předpisy, ale vše, co se v daném ohledu jeví s ohledem na povahu provozu jako racionální. Je tím také vyjádřeno, že požadavky

na provozovatele nemohou být přemrštěné - byť jsou formulovány jako objektivní - neboť musí odpovídat tomu, co se od jednatelů v daném oboru očekává jako opatrné jednání podle dosažené úrovně poznání i obecné zkušenosti.

11. Které typy provozů spadají pod provozy zvláště nebezpečné, lze vymezit jednak výkladem pojmu zvláštní nebezpečnost, a to ve srovnání s prostou provozní činností, jednak ovšem zejména za použití legálních definic obsažených v § 2925 odst. 1 části první věty za středníkem a v odst. 3 o. z. V první řadě se provoz stává zvláště nebezpečným, nelze-li možnost vzniku závažné (tj. zvláště kvalifikované) škody předem rozumně vyloučit ani při vynaložení řádné péče, již je provozovatel povinován. Zvláštní nebezpečnost provozu se tak odvíjí od zvýšené potenciality vzniku škody, již nelze beze zbytku čelit. Následně se stanoví vyvratitelná právní domněnka zvláštní nebezpečnosti tam, kde jde o činnost provozovanou továrním způsobem (tj. v soustředěné formě za organizovaného využití technologických postupů), a tam, kde se při činnosti využívá nebezpečných látek, jako jsou výbušniny, chemikálie, jedy, biologicky aktivní materiály apod.

12. Být pojem továrna (tovární provoz) není zákonem definován, lze vyjít z obecného významu tohoto slova, jak je chápán v běžné řeči, případně jak je analyticky rozebírán v literatuře. O továrním způsobu tak bude možné hovořit u velkých provozů, kde větší množství lidí a strojů produkuje určité výrobky či služby, kde dochází k sériové či pásové výrobě (Hulmák, M. a kol.: Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část /§ 2055-3014/. Komentář, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1608), či jinak pojato, kde provoz probíhá v soustředěné formě za organizovaného využití technologických postupů. Odvolací soud však v projednávané věci žalobcem poukazovaný tovární způsob výroby v jednotlivých provozních zařízeních žalované nezohlednil a nevyložil, zda a proč považuje tuto právní domněnku za vyvrácenou, resp. s podmínkami § 2925 o. z. vůbec nepracoval a omezil se jen na zjednodušující závěr, že změna právní úpravy nemění náhled na povahu posuzované činnosti žalované. Shledá-li soud, že tvrzení a důkazní návrhy poškozeného nasvědčují tomu, že se jedná o tovární způsob provozu, je zde bez dalšího zkoumání povahy provozu důvod pro závěr, že se jedná o provoz zvláště nebezpečný. Škůdce může tuto domněnku založenou ustanovením § 2925 odst. 3 o. z. vyvrátit důkazem, že o tovární způsob provozu nejde nebo že se nebezpečné látky vůbec nepoužívají či se s nimi nenakládá, případně že tyto okolnosti nejsou v daném případě tak významné a ve svém důsledku nebezpečné, aby zakládaly tuto zpřísněnou odpovědnost. Zákonem stanovenou domněnku pak může žalovaná strana vyvrátit, prokáže-li, že její provoz neodpovídá definici v § 2925 odst. 1 části věty první za středníkem o. z., tedy, že lze předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné škody při vynaložení řádné péče; tehdy ani provozy splňující jinak požadavky § 2925 odst. 3 o. z. nebudou považovány za zvláště nebezpečné.

13. Odvolací soud podrobněji řešil liberační důvod prosté provozní činnosti (§ 2924 věta druhá o. z.). I provozovatel činnosti zvláště nebezpečné má k dispozici liberační důvod, je ovšem postaven jinak než u provozní činnosti, neboť u provozu zvláště nebezpečného se předpokládá, že ani vynaložení řádné péče nemůže předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné újmy, takže není namístě uvažovat o liberaci z důvodu vynaložení veškeré péče. Provozovatel se může povinnosti hradit škodu zprostit tím, že prokáže, že sice škodu vyvolal zdroj zvýšeného nebezpečí, avšak způsobila ji (bezprostřední účinek nebezpečné činnosti iniciovala) a) zvnějšku vyšší moc, b) vlastní jednání poškozeného nebo c) neodvratitelné jednání třetí osoby.

14. Právě okolnost, že vynaložení řádné péče nemůže předem rozumně vyloučit možnost vzniku závažné újmy, je kvalifikační podmínkou provozu zvláště nebezpečného, tedy pokud by v rozhodné době náležité a v dané oblasti racionálně očekávatelné postupy, standardy a opatření (ať již technologického, organizačního či personálního rázu) nemohly uspokojivě zabránit vzniku závažné škody. Kritérium řádné péče přitom bude třeba posuzovat ve vztahu k určitému odvětví vždy z pohledu rozhodné doby, neboť náhled na korektní a zodpovědné postupy se může v průběhu času měnit, a to jak v návaznosti na technologické možnosti, tak společenské požadavky. Do jisté míry se v

něm může promítnout i soudem prvního stupně připomínaný princip „znečišťovatel platí“, etablovaný v evropské i vnitrostátní úpravě ve spojení se zásadou předcházení znečištění přímo u zdroje (viz čl. 191 Smlouvy o fungování Evropské unie, § 17 a § 18 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí), jež ve svém důsledku stvrzuje celospolečenský důraz na to, aby to byl právě původce znečištění, kdo se bude sám snažit omezit dopady svých škodlivých aktivit. Současně zákonodárce prostřednictvím veřejnoprávní úpravy akceptuje (při splnění stanovených podmínek) daný způsob provozu (nehledě na případné škody, jež tak mohou být působeny); v rozporu s tím by bylo požadovat opatření, jež by ve svém důsledku fakticky potlačovala provozní činnost jako takovou. Řádná péče rozumně vylučující vznik škody tedy bude jistým reálně dosažitelným kompromisem mezi požadavky na zamezení škod a udržení provozní činnosti, při jejímž stanovení bude třeba zohlednit obecný stav poznání, technických, organizačních či technologických možností v daném oboru. I komentářová literatura (viz Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník, § 2894-3081, velký komentář, svazek IX, Praha: Leges, 2018, s. 468) poukazuje na obsahovou blízkost termínů „rozumné vyloučení při vynaložení řádné péče“ v ustanovení § 2925 o. z. a „veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat“ v rámci liberačního důvodu podle § 2924 o. z., což vede k závěru, že lze-li při vynaložení řádné péče možnost škody rozumně vyloučit, pak provozovatel odpovídá podle § 2924 o. z., pokud tuto péči nevynaloží; pouze nelze-li ani takto (tj. řádnou péčí) vznik škody vyloučit, může nastoupit odpovědnost podle § 2925 o. z. Rozdíl mezi oběma zákonem zmíněnými standardy péče by nepochybně byl jen obtížně uchopitelný a identifikovatelný v rámci konkrétní provozní činnosti, jejich rozlišování by tedy bylo nejen neúčelné, ale i právně a fakticky obtížně proveditelné.

15. Ohledně pojetí závažné škody, coby jednoho z definičních prvků provozu zvláště nebezpečného, zákonodárce nadále ponechává značný prostor rozhodovací praxi, aby našla vodítka jejího vymezení. Lze vyjít z toho, že není důvodu a nejevilo by se ani spravedlivé a v souladu se zásadou rovnosti, aby „závažnost“ škody byla vztahována pouze k situacím, v nichž dojde ke škodě náhlým či masivním účinkem provozu (exploze, jednorázový únik jedovaté látky), neboť i pozvolné účinky provozu či postupně narůstající objem škodlivin může mít pro poškozeného srovnatelně negativní následky (shodně viz Melzer, F., Tégl, P. a kol.: Občanský zákoník, § 2894-3081, velký komentář, svazek IX, Praha: Leges, 2018, s. 487-488). Okolnost, že škoda vzniká dlouhodobějším působením provozu, jak tomu je i v projednávané věci, by proto sama o sobě neměla postačovat k vyloučení podmínky závažnosti škody. Stejně tak v rámci objektivního stanovení kritéria nebezpečnosti by mělo být přihlíženo k celkovému potenciálu daného provozu způsobit škodu, tedy nelze škodu poměřovat jen ve vztahu ke konkrétnímu nároku uplatňovanému poškozeným, ale též s přihlédnutím k souhrnným dopadům posuzované činnosti. Pouze tak je možné náležitě postihnout rizikovost provozu; v opačném případě by se úsudek o nebezpečnosti stal nahodilým (závislým na šíři okruhu potenciálně dotčených osob) a byli by bezdůvodně zvýhodňováni provozovatelé ohrožující širší okruh potenciálně poškozených, mezi něž by se případná konkrétní škoda rozdělila a dílčí škodní nároky by byly nižší, oproti provozům ohrožujícím toliko několik osob (například jednoho či dva větší pozemkové vlastníky), jejichž případné konkrétní škodní nároky by dosáhly vyšších sum. Při hodnocení závažnosti lze přitom nepochybně přihlídnout k povaze dotčeného statku (statků), jeho (jejich) hodnotě, významu pro konkrétní osobu i společnost jako takovou, a rozsahu jeho (jejich) poškození. Vodítkem může být rovněž orientační peněžité vyčíslení škody, proto o závažnosti bude možné uvažovat zejména tehdy, dosahuje-li celková částka takové sumy, kterou by bylo možné obecně (nikoliv subjektivně, z pohledu konkrétního poškozeného) vnímat jako výrazný a zásadní náklad či ztrátu. Při hodnocení škody jako závažné lze nepochybně, jeví-li se to opodstatněným, zohlednit i další momenty, například možnost uvedení do původního stavu či zjednání nápravy, případně další komplikace a dopady spojené se vzniklým poškozením (do jisté míry lze mít v tomto za inspirativní závěry vyslovené v rozsudku nizozemského haagského soudu /Rechtbank Den Haag/ ze dne 26. 5. 2021, sp. zn. C/09/571932/HAZA-19-379 ve sporu vedeném proti společnosti Royal Dutch Shell Plc - dostupný z: <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2021:5339>, v němž byla rozebrána nutnost přihlížet k širším dopadům podnikatelské činnosti na zájmy

společnosti a lidská práva). Neobstojí proto blíže neobjasněný, výše uvedené pomíjející a do značné míry implicitní úsudek odvolacího soudu, že se v dané věci o závažnou škodu nejedná, byť byla již ve vztahu k újmě utrpěné přímo žalobcem v celé řadě obdobných případů vyčíslena částkami přesahujícími milionové hodnoty.

16. Tomu ostatně odpovídá i speciální ustanovení § 2925 odst. 2 o. z., které má směřovat k možnosti poskytnout odškodnění v komplikovaných případech těžko prokazatelné míry účasti kumulovaných příčin na vzniku škody. Ve shodě s obdobně formulovaným článkem 3:103 odst. 1 PETL (Alternativní příčiny - v případě více jednání, z nichž každé by bylo samo dostatečnou příčinou škody, přičemž však zůstává nejistým, které jednání ji ve skutečnosti způsobilo, musí být každé jednání považováno za příčinu v rozsahu pravděpodobnosti, v jaké mohlo způsobit škodu poškozenému.) se ustanovení označuje v důvodové zprávě jako alternativní příčinná souvislost. Současně jde ovšem o modifikaci § 2915 o. z. dávajícího zásadně přednost solidární povinnosti k náhradě škody, neboť obecně platí, že v případě více příčin vzniku škody lze zavázat každého z původců v celém rozsahu s tím, že jejich vzájemné vypořádání podle míry účasti (§ 2916 o. z.) se poškozeného netýká. Nelze přehlédnout, že podobný princip byl soudy uplatňován ve sporech o náhradu škody způsobené na lesních porostech škodlivými exhalacemi již podle § 420a obč. zák. Při prakticky nezjistitelném počtu exhalantů byl podíl každého ze žalovaných určován složitými matematickými propočty zohledňujícími právě rozsah vyloučených škodlivin a modelujícími jejich pravděpodobný dopad ovlivněný geomorfologickými a meteorologickými faktory.

17. Lze shrnout, že provoz zařízení využívajících pro své pracovní a výrobní procesy metodu spalování fosilních paliv splňuje v obecné rovině znaky provozu zvláště nebezpečného (zejména výroba elektrické či tepelné energie, paliv a chemických sloučenin). Není pochyb o továrním způsobu takových činností, neboť jsou v návaznosti různých technologických postupů využívány organizovaně fyzikální a chemické procesy ve složitých a sofistikovaných zařízeních. Spotřebovávané i vyrobené energie či jiné produkty lze v jejich množství a koncentraci považovat za nebezpečné látky stejně jako odpadní látky setrvale vypouštěné do ovzduší či vodních toků. Odpovědnost provozovatele podle § 2925 o. z. ovšem nastupuje jen tehdy, způsobil-li újmu zdroj zvýšeného nebezpečí, tedy právě činitelé zakládající znaky provozu zvláště nebezpečného. Opačně platí, že tento typ odpovědnosti nenastoupí, vyvolají-li škodlivý následek takové okolnosti (činnosti), které nejsou podstatným znakem zvláště nebezpečného provozu, jako například pohyb továrních vozidel, působení zvířat při ostraze či stavební nedostatky budov; takové okolnosti, byť mají souvislost s provozováním zvláště nebezpečných činností, nejsou totiž zdrojem zvýšeného nebezpečí ve smyslu § 2925 věty první, části věty před středníkem o. z. Ve sporech o náhradu škody způsobené na lesních porostech exhalacemi pocházejícími z průmyslových závodů tak lze důvodně považovat za zdroj zvýšeného nebezpečí plynné sloučeniny dusíku a síry, jejichž vypouštění a působení nelze zcela eliminovat, takže ani při vynaložení řádné péče nelze vyloučit, že v souhrnném a dlouhodobém působení mohou vést k závažným újmám na lesních a jiných porostech či dokonce na lidském zdraví.

18. Pro posuzovanou věc z toho plyne, že vznikly-li škody podle závěrů odvolacího soudu navzdory řádné péči žalované o provoz závodů P., rafinérie L. a rafinérie K. nad V., podmínka nemožnosti vyloučení vzniku škody při vynaložení řádné péče by měla být splněna. Není ovšem důvodu podrobovat kritice postup odvolacího soudu zkoumající podmínky odpovědnosti samostatně ve vztahu k jednotlivým provozům žalované; již z pohledu gramatického výkladu je zjevné, že obě uvažovaná ustanovení vztahují podmínky vzniku odpovědnosti k určitému provozu. Jak § 2924 o. z., tak § 2925 o. z. sice hovoří jako o subjektu povinném k náhradě o provozovateli závodu nebo jiného zařízení, leč popisují-li dále ve své dikci, jakou škodu je dotyčný povinen nahradit, pak se jedná o škodu vzniklou z konkrétního provozu, respektive z každého jednotlivého zdroje zvýšeného nebezpečí. Opodstatnění nelze přiznat ani dovolací námitce, že odvolací soud nerespektoval judikaturu zdůrazňující, že dodržování zákonných povinností v oblasti ochrany ovzduší nezprošťuje

provozovatele povinnosti k náhradě škody, neboť na takovém závěru napadené rozhodnutí nespočívá. Nejasnou, a tudíž i neopodstatněnou je též výtká zkoumání liberačního důvodu bez odborných znalostí - z rozhodnutí se podává, že odvolací soud v tomto vycházel ze znaleckého posouzení, na něž navázal svým úsudkem o požadované úrovni náležité péče. Zmiňuje-li žalobce též obecnou prevenční povinnost, je třeba dodat, že není bezbřehá a zahrnuje jen taková opatření, která lze vzhledem ke konkrétní situaci rozumně požadovat, a uplatní se, není-li konkrétní právní úprava vztahující se na jednání, jehož protiprávnost se posuzuje (viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2020, sp. zn. [25 Cdo 3510/2019](#), uveřejněný pod číslem 6/2021 Sb. rozh. obč.). Je-li činnost žalované regulována (což žalobce nespornuje), žalovaná plní své zákonné povinnosti, avšak i tak dochází ke vzniku škod, pak by k nápravě měly sloužit právě specifické skutkové podstaty objektivní odpovědnosti za škodu, nikoliv extenzivní výklad prevenční povinnosti.

19. I když žalovaná v dovolání nezpochybňuje pro ni příznivější právní kvalifikaci typu odpovědnosti, je třeba i jí dát zapravdu, a to v námitkách zpochybňujících závěry o rozsahu způsobených škod na lesních porostech spravovaných žalobcem. Akceptoval-li dovolací soud ve své dosavadní rozhodovací praxi jako korektní rozhodnutí založené na rozptylové studii a znaleckých posudcích H., nestanovil tak (a ani nemohl) fixní a neměnné pravidlo o způsobu dokazování imisemi způsobených škod na lesích a její výši. Naopak opakovaně dovodil, že vyvrátí-li aktuální vědecké poznatky správnost daného postupu (a to ve vztahu k posuzovanému období), je nepochybně namístě volit jiné nástroje zjišťování rozhodných skutečností, avšak je nezbytné, aby uvedené skutečnosti byly procesně korektním způsobem zjištěny v průběhu soudního řízení. Tato potřeba je zvýrazněna jak aplikací nové právní úpravy, tak i v nedávné době se projevivšími jinými výraznými faktory škodícími lesním porostům (sucho, kůrovec); žalovaná ostatně v tomto směru činila důkazní návrhy. Konečně nezbytnost doložení přesnější metody stanovení škod, jež by případně nahradila dosavadní nedokonalou metodiku, zmínil i Ústavní soud v usnesení ze dne 21. 4. 2020, sp. zn. [I. ÚS 933/20](#). Ostatně odborně podložené skutkové závěry o intenzitě negativního působení exhalací se mohou promítnout i do právního závěru o naplnění definičního znaku provozu zvláště nebezpečného, jímž je vznik závažné újmy.

20. Ze všech těchto důvodů je rozsudek odvolacího soudu věcně nesprávný, proto jej Nejvyšší soud v celém rozsahu zrušil (§ 243e odst. 1 o. s. ř.); protože tyto důvody se vztahují i k rozhodnutí soudu prvního stupně, zrušil Nejvyšší soud též jeho rozsudek a věc vrátil Okresnímu soudu v Mostě k dalšímu řízení (§ 243e odst. 1 a 2 o. s. ř.).